

კონსტანტინე ჩერნენკოს რელიგიური პოლიტიკა (1984-1985 წწ.)

ეთერ ბოკელავაძე

ისტორიის დოქტორი,
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
ელ-ფოსტა: eter.bokelavadze@yahoo.com
ORCID: 0000-0001-5497-7915

აბსტრაქტი: სტატიაში განხილულია საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის გენერალური მდივნის, კონსტანტინე ჩერნენკოს რელიგიური პოლიტიკა, მისი ძირითადი მიზნები, დამახასიათებელი თავისებურებები და შედეგები. 80-იანი წლების პირველი ნახევრის საბჭოთა სისტემის გავლენა რელიგიური ორგანიზაციებისა და მორწმუნე ადამიანების ცხოვრებაზე. ხელისუფლების დამოკიდებულება ათეისტური პოლიტიკისადმი დაუმორჩილებელი რელიგიური ორგანიზაციებისადმი და მათ მიმართ გატარებული ღონისძიებები. სსრკ მინისტრთა საბჭოსთან არსებული რელიგიის საქმეთა საბჭოს, მიუნხენის „სამიზდატის“ არქივის, პრესის მასალებისა და სხვა ისტორიული წყაროებისა და სამეცნიერო ლიტერატურის საფუძველზე, შესწავლილია საბჭოთა ლიდერის ყველაზე ხანმოკლე მმართველობის რეპრესიული ხასიათი, ქრისტიანულ ეკლესიასთან ურთიერთობის ფორმები და რელიგიური პოლიტიკის განხორციელების მეთოდები.

საკვანძო სიტყვები: საბჭოთა კავშირი, კონსტანტინე ჩერნენკო, რელიგია, პოლიტიკა, ეკლესია

* * *

შესავალი: საბჭოთა ხელისუფლების რელიგიური პოლიტიკა არაერთი მკვლევრის ინტერესის საგანს წარმოადგენს როგორც თანამედროვე ქართულ, ისე, რუსულ და ევროპულ სამეცნიერო სივრცეში. საკითხის აქტუალობის ზრდას ხელს უწყობს იმ ისტორიული წყაროების გამოვლენა, რომლებიც საბჭოთა კავშირის არსებობის პერიოდში მკვლევართათვის არ იყო ხელმისაწვდომი. აღსანიშნავია ის, რომ გამოქვეყნებულ ნაშრომთა დიდი ნაწილი, ძირითადად, ი. სტალინის, ნ. ხრუშჩოვის, ლ. ბრეჟნევის, ი. ანდროპოვისა და მ. გორბაჩოვის პოლიტიკის შესწავლას ეძღვნება. შედარებით ნაკლები ყურადღება აქვს დათმობილი კ. ჩერნენკოს ურთიერთობას რელიგიურ ორგანიზაციებთან. აღნიშნული, ვფიქრობთ, მისი მმართველობის ხანმოკლე პერიოდიტაა განპირობებული. ვინაიდან, მიჩნეულია, რომ მისი ხელმძღვანელ პოზიციაზე მოღვაწეობის პერიოდში არსებითად არაფერი შეცვლილა საბჭოთა სახელმწიფოს ცხოვრებაში. თუმცა, ისტორიული დოკუმენტების ანალიზის შედეგად, მიგვაჩნია, რომ კ. ჩერნენკოს პოლიტიკას რელიგიის სფეროში, მიუხედავად იმისა, რომ იგი წინამორბედთა კურსის პრაქტიკულ გაგრძელებას წარმოადგენდა, მაინც გააჩნდა ინდივიდუალური ხასიათი.

ჩვენ უკვე მივუძღვენიტ ნაშრომები ლ. ბრეჟნევის, ი. ანდროპოვისა და მ. გორბაჩოვის რელიგიური პოლიტიკის კვლევას. წინამდებარე სტატიის მიზანს კი კ. ჩერნენკოს მმართველობის პირობებში, სახელისუფლებო აპარატის მიერ რელიგიის სფეროში მიღებული გადაწყვეტილებების, გატარებული ღონისძიებებისა და ქრისტიანული ეკლესიისა და მორწმუნე საზოგადოების მდგომარეობის განხილვა წარმოადგენს.

მეთოდები: ნაშრომი ეფუძნება ისტორიულ-შემეცნებით, კონტენტ-ანალიზის, ბიოგრაფიული და შედარებითი კვლევის მეთოდებს.

მსჯელობა: 1984 წლის 18 თებერვალს საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის რიგგარეშე პლენუმმა კომიტეტის გენერალურ მდივნად კონსტანტინე ჩერნენკო აირ-

ჩია. ჩერნენკოს კანდიდატურა XX ს-ის 80-იანი წლების პირველ ნახევარში პარტიის გათვლებით, ალბათ ყველაზე მისაღები იყო, ორი უმთავრესი ფაქტორის გამო:

მისი პოლიტიკური მსოფლმხედველობა ზედმინევნით კარგად პასუხობდა პარტიულ იდეოლოგიას და მოთხოვნებს. ლენინური იდეოლოგიისა და „განვითარებული სოციალიზმის“ მშენებლობის პრინციპების ერთგული დაცვა სწორედ მისი ცხოვრებისა და მოღვაწეობის მთავარ კრედოს წარმოადგენდა.

მისი კარიერა ჯერ კიდევ 20-იანი წლების ბოლოდან და 30-იანი წლების დასაწყისიდან უკავშირდებოდა იდეოლოგიური მუშაობისა და პროპაგანდა-აგიტაციის სფეროს (1929-1930 წლებში იყო კრასნოიარსკის მხარის ნოვისელოვის რაიკომის პროპაგანდისა და აგიტაციის განყოფილების გამგე; 1948 წლიდან მოლდავეთის კომპარტიის ცკ-ის პროპაგანდისა და აგიტაციის გამგე). კარგად იყო დახელოვნებული პარტიული იდეოლოგიის გატარებისთვის საჭირო მექანიზმების გამოყენების საქმეში.

ჩერნენკოს ხელმძღვანელობა, პარტიისთვის სავარაუდოდ, არჩეული მსოფლმხედველობისა და წინამორბედი ლიდერების პოლიტიკური კურსის შენარჩუნების გარანტს წარმოადგენდა, იმავდროულად, იდეოლოგიური სფეროს გაძლიერების იმედით.

1984 წლის 18 თებერვლის პლენუმზე ჩერნენკომ განაცხადა: „ახალი სამყაროს შენება ნიშნავს დაუცხრომლად ვზრუნავდეთ ახალი სამყაროს ადამიანის ჩამოყალიბებისთვის, მისი იდეურ-ზნეობრივი ზრდისათვის. პარტია ეცდება, ეს მუშაობა მთლიანად შეესაბამებოდეს განვითარებული სოციალიზმის სრულყოფის დიდი და რთული ამოცანების ხასიათს“ (ამხანაგ კ. უ. ჩერნენკოს სიტყვა... 1984:2).

ამრიგად, 1984 წლისათვის, საბჭოთა ხელისუფლებას სახელმწიფოს წარმატებული მომავლის საწინდრად კვლავ სოციალიზმის მშენებლობა ესახებოდა. თუმცა, კარგად იაზრებდა არსებული კრიზისების დაძლევის აუცილებლობასაც. კრიზისის დაძლევის გზად კი, პირველ რიგში, ახალი საბჭოთა ადამიანის ჩამოყალიბებას მიიჩნევდა, რომლის მსოფლალქმა და ცნობიერება მთლიანად უნდა ყოფილიყო მორგებული კომუნისტურ იდეებს, გამოხატული პრაქტიკული მოქმედებებით – საბჭოთა სახელმწიფოს განვითარებისთვის თავდაუზოგავი შრომითა და გარჯით.

ჩერნენკოს ხელისუფლებამ მალევე დაიწყო საპროგრამო იდეების განხორციელებისათვის მუშაობა. 1984 წლის ივლისში გამოიცა მისი განკარგულება კომკავშირის მუშაობის შესახებ, რომელიც კომკავშირიდან მოითხოვდა, რომ არა მხოლოდ გაეძლიერებინა თავისი როლი სკოლაში საგანმანათლებლო პროცესებში, არამედ „დაეხურა იდეოლოგიის ნაკლებობის შეღწევის ყველა არხი...“. შეიმუშავეთ და დანერგეთ ზომების სისტემა... ისე, რომ დასვენების ყველა ფორმა ხელს უწყობდეს ... ათეისტური გემოვნების განვითარებას“ – მოუწოდებდა იგი (Горшкова, 2001: 44). ბრძანებიდან ჩანს, რომ კომკავშირის წევრებს პირადად უნდა ეზრუნათ ახალგაზრდების არა მხოლოდ ათეისტურ განათლებაზე, არამედ მათი დასვენების მართვაზეც. აღნიშნული სხვა არაფერია, თუ არა პირველ რიგში, იდეოლოგიური კრიზისის გამოვლინება და შემდეგ, მმართველი ძალების მიერ ხავსზე მოჭიდება, დრომოჭმული იდეოლოგიის გადასარჩენად.

იდეოლოგიური ბრძოლის ხაზზე მთავარ წინააღმდეგობას ხელისუფლება კვლავ რელიგიური ორგანიზაციებისგან და თემებისგან აწყდებოდა. სარწმუნოების მიმართ საზოგადოების გაზრდილი ინტერესი ერთ-ერთ მთავარ წინაღობას წარმოადგენდა, რომელსაც მოცემული პერიოდისათვის უკვე შეუქცევადი ხასიათი ჰქონდა. ლ. ბრეჟნევისა და ი. ანდროპოვის მიერ რელიგიის სფეროში გატარებული ღონისძიებების მიუხედავად, რელიგიის გავლენა საბჭოთა საზოგადოებაში არა თუ შესუსტდა, არამედ, პირიქით, მორწმუნეებში კიდევ უფრო გაძლიერდა პირადი რწმენა. რელიგიისადმი ნეიტრალურად განწყობილ ადამიანებში კი გაჩნდა სარწმუნოების მიმართ ინტერესი და სურვილი. მოქალაქეებმა დაიწყეს ტაძრებში სიარული, ღვთისმსახურებებზე დასწრება, ნელ-ნელა იზრდებოდა სამღვდლო პირთა რიცხვი, ეს ყველაფერი კი იმ პირობებში, როცა ადამიანის მიერ რწმენის ღიად აღიარება ხშირად სერიოზული პრობლემების საფუძველი ხდებოდა. ხელისუფლებისთვის განსაკუთრებით შემაშფოთებელი იყო ეკლესია-მონასტრებში კომუნისტური პარტიის წევრების შემჩნევა. ცხადია, მსგავსი შემთხვევები რეაგირების გარეშე არ დარჩენილა, თუმცა, ის ფაქტი, რომ თავად კომუნისტური პარტიის წევრები იჩენდნენ ინტერესს სარწმუნოების მიმართ და ეს ინტერესი გამომდინარეობდა არა პარტიული დავალებიდან, არამედ პირადი დამოკიდებულებიდან, ნათლად გამოხატავდა საბჭოთა სისტემის კრახს.

რუსი მკვლევრის, ა.ი. გორშკოვას სამართლიანი შეფასებით, კ. ჩერნენკოს მოკლევადიანი რეჟიმი (წინამორბედთან შედარებით) უფრო მკაცრი აღმოჩნდა რელიგიასთან მიმართებაში (Горшкова, 2001:44). ერთ-ერთ მაგალითად მას მოჰყავს დანილოვის მონასტრის ინციდენტი.

დანილოვის, იგივე წმინდა დანიელის მონასტერი რუსეთის უმნიშვნელოვანეს სასულიერო კერას წარმოადგენდა, რომელიც XIII ს-ში, მოსკოვის მთავრის, წმინდა დანიელის (ალექსანდრე ნეველის უმცროსი ვაჟი) მიერ, ღირსი დანიელ მესვეტის სახელზე იყო აგებული. ეს იყო პირველი მამათა მონასტერი მოსკოვში, სადაც გადმოცემის მიხედვით, მოსკოვის მთავარი გარდაცვალების წინ ბერად აღიკვეცა და შემდეგ მის მიერ აგებულ მონასტერში დაკრძალეს. ერთ-ერთი ვერსიის მიხედვით, სწორედ დანილოვის მონასტერში დაარსდა მოსკოვის სამთავროს პირველი სამთავარეპისკოპოსო. გეოგრაფიული მდებარეობიდან და მასში დაცული სიწმინდეებიდან გამომდინარე, მონასტერი ყოველთვის დიდ როლს ასრულებდა რუსეთის როგორც მართლმადიდებელი ეკლესიის, ისე სახელმწიფოს ისტორიაში (Московский Данилов монастырь).

1918 წელს მონასტერი ოფიციალურად დახურეს, თუმცა, მონასტრის ძმებმა, მათი წინამძღვრის, მთავარეპისკოპოს თეოდორეს (პოზდევესკი) წინამძღოლობით, შეძლეს სამონასტრო ცხოვრების შენარჩუნება. აღსანიშნავია ის, რომ მთავარეპისკოპოსი თეოდორე იყო ე.წ. ობნოვლენთა მოძრაობასთან ყოველგვარი კომპრომისის მოწინააღმდეგე, რომელმაც უარი თქვა მათთან შეთანხმებაზე. საბჭოთა ხელისუფლების პოლიტიკის მიმართ შეურიგებელი პოზიციების გამო იგი არაერთხელ აღმოჩნდა პატიმრობაში. დანილოვის მონასტრის საძმო სერიოზულ პრობლემებს უქმნიდა ბოლშევიკურ ხელისუფლებას. ამიტომ 1929 წელს ხელისუფლებამ მიიღო დადგენილება მონასტრის დახურვის შესახებ. 1930 წელს კი მის ტერიტორიაზე რეპრესირებული ოჯახების შვილებისთვის გახსნეს შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატის იზოლატორი. 1932 წელს დახურეს მონასტრის აღდგომის წმინდა ტაძრის განახლების სახელობის ტაძარიც. აქედან იკარგება მონასტრის ერთ-ერთი მთავარი სიწმინდე – წმინდა დანიელის ცხედარიც. 1937 წელს მთავარეპისკოპოსი თეოდორე და ძმების უმრავლესობა დახვრიტეს (Московский Данилов монастырь).

1982 წელს, ბრეჟნევის მმართველობის წლებში, ეკლესიისადმი ფასადური კეთილგანწყობის დემონსტრირების პირობებში, მიღებულ იქნა გადაწყვეტილება, რუსეთის ეკლესიას დაბრუნებოდა წმინდა დანიელის დანგრეული მონასტერი, თუმცა, მონასტრის შენობების ოფიციალური გადაცემა 1983 წელს მოხდა. ხელისუფლებამ ყველაფერი გააკეთა იმისათვის, რომ იქ სამონასტრო თემის შექმნა არ მომხდარიყო და დაჟინებით მოითხოვა, რომ მონასტრის გადაცემა მომხდარიყო ექსკლუზიურად ადმინისტრაციული საჭიროებისთვის (Кострюков, 2018). დანილოვის მონასტრის შესახებ საყურადღებოა ერთი ფაქტი, რომელიც უშუალოდ კ. ჩერნენკოს სახელს უკავშირდება. მისი ხელისუფლების მხრიდან იყო მცდელობა, გაეუქმებინათ გადაწყვეტილება მონასტრის ნანგრევებიდან აღდგენის შესახებ. ეკლესიამ მიიღო ბრძანება – არ გაეხსნა მონასტერი და მხოლოდ იმ დაპირების შემდეგ, რომ იქ არ იქნებოდა მონასტერი, არამედ მხოლოდ ეკლესიის ადმინისტრაციული ცენტრი საგარეო საეკლესიო ურთიერთობის დეპარტამენტის შტაბბინით (რომლის საქმიანობაც მომგებიანი იყო საბჭოთა ხელისუფლებისთვის), მოიხსნა აღდგენითი სამუშაოების აკრძალვა. მონასტერი, რეალურად, მხოლოდ რუსეთის გაქრისტიანების 1000 წლისთავზე, 1989 წელს აღდგა (Горшкова, 2001: 44).

მონასტრის ისტორიიდან და ჩერნენკოს პოლიტიკური შეხედულებებიდან გამომდინარე, გასაკვირი არ არის, რომ მისთვის მიუღებელი იყო მოსკოვში სულიერებისა და ისეთი მძლავრი, ანტიკომუნისტური კერის აღდგენა, როგორიც დანილოვის მონასტერი იყო. ეკლესიისადმი მზარდი ინტერესის პირობებში, სამონასტრო თემის აღორძინება დანილოვის მონასტერში იქნებოდა რუსეთის ეკლესიასა და მოსახლეობაზე გავლენის მნიშვნელოვანი შესუსტების საწინდარი. რომ აღარაფერი ვთქვათ ათეისტური პოლიტიკის კრახზე. შესაბამისად, კ. ჩერნენკოს ადმინისტრაციამ ყველაფერი გააკეთა იმისთვის, რომ მონასტერს ძველი როლი და ფუნქცია არ დაბრუნებოდა.

ხელისუფლების განსაკუთრებული ყურადღების ქვეშ აღმოჩნდა სსრკ-ის კიდევ ერთი მონასტერი – დასავლეთ უკრაინის ტერიტორიაზე მდებარე პოჩაევის ლავრა, გამორჩეული თავისი ისტორიითა და პოზიციებით.

პოჩაევის მონასტერი, დანილოვის მსგავსად, XIII საუკუნეშია დაარსებული. ყველაზე გავრცელებული ვერსიის მიხედვით, იგი კიევ-პეჩორის მონასტრის ბერების მიერ აიგო, რომლებმაც 1237-

1240 წლებში მონღოლთა შემოსევების დროს დატოვეს თავიანთი სავანე და ვოლინის მხარეს მი-
აშურეს. (Хоинацкий, Крижановский, 1897: 34) მონასტრის გაზრდა და გაძლიერება XVI – XVIII
სს-ებს უკავშირდება. XVIII ს-ში აშენდა მონასტრის მთავარი ტაძარი – ღვთისმშობლის მიძინების
სახელობის (1771-1791 წწ), სატრაპეზო და კელიები. 1730 წლიდან არსებობდა პოჩაევის სტამბაც.
დროთა განმავლობაში მონასტერმა მნიშვნელოვანი როლი შეიძინა აღმოსავლეთ სლავების ისტო-
რიაში და იგი მართლმადიდებელ და კათოლიკე სლავებს შორის სერიოზული დავის საგნად იქცა.

ჯერ კიდევ რეჩ-პოსპოლიტას არსებობის პერიოდში (1569-1795 წწ.), რომის კათოლიკური ეკლე-
სია აქტიურად ცდილობდა სლავურ მიწებზე კათოლიციზმის გავრცელებას, რაშიც უდიდესი როლი
შეასრულეს იეზუიტებმა. შედეგად, 1596 წელს „ბრესტის უნიით“ მართლმადიდებელი ეპარქიების
ეპისკოპოსები, მათ შორის, უკრაინის ტერიტორიიდან, გადავიდნენ რომის პაპის დაქვემდებარე-
ბაში. ასე ჩაეყარა საფუძველი უკრაინის ბერძნულ-კათოლიკურ ეკლესიას, რომელსაც უნიატურ
ეკლესიას უწოდებდნენ. უნია გავრცელდა ვოლინის მხარეშიც, თუმცა, პოჩაევის ლავრა მტკიცედ
იდგა აღმოსავლურ-მართლმადიდებლურ მრწამსზე (Хоинацкий, Крижановский, 1897:55). 1713
წლიდან მონასტრის ხელმძღვანელობა გადავიდა უნიატების ხელში, რაც თავისთავად ნიშნავდა
პაპის გამარჯვებას მოცემულ ტერიტორიებზე. მონასტერი 1831 წლამდე უნიატური იყო და ბასი-
ლიანთა ორდენის ერთ-ერთ ცენტრს წარმოადგენდა.

ცნობილია, რომ 1830-1831 წლებში რუსეთის წინააღმდეგ პოლონეთის აჯანყების დროს მონას-
ტრის ბასილიელი ბერები მონაწილეობას იღებდნენ აჯანყებაში. აჯანყების დამარცხების შემდეგ,
1831 წელს იმპერატორ ნიკოლოზ I-ის ბრძანებით, მონასტერი გადაეცა მართლმადიდებელ ეკლე-
სიას, რუსეთის წმინდა სინოდის იურისდიქციის ქვეშ. ბასილიელი ბერები იძულებული გახდნენ,
დაეტოვებინათ მონასტერი (Бушнев & Лойко, 2008). 1939 წლის სექტემბრის მეორე ნახევარში პო-
ჩაევი, რომელიც ომთაშორის პერიოდში პოლონეთის რესპუბლიკის ვოლინის სავოევოდოში მდე-
ბარეობდა, წითელი არმიის მიერ იქნა ოკუპირებული. იმავე წლის ნოემბერში დასავლეთ უკრაინის
სსრკ-სთან შეერთების შემდეგ, ამ ტერიტორიაზე არსებული მართლმადიდებლური ეპარქიები გა-
დაეცა მოსკოვის საპატრიარქოს იურისდიქციას. 1941 წლის 30 ივნისს პოჩაევი დაიკავეს გერმა-
ნულმა ჯარებმა. 1941 წლის 18 აგვისტოს ეპისკოპოსები, რომლებიც ნომინალურად დარჩნენ მო-
სკოვის საპატრიარქოს დაქვემდებარებაში, შეიკრიბნენ ლავრაში და ეყრდნობოდნენ რა 1917-1918
წლების ადგილობრივი კრების დადგენილებას და 1918 წლის სექტემბრის ცნობას უკრაინის ეკლე-
სიის ავტონომიური სტატუსის აღიარების შესახებ (რომელიც 1922 წელს დაადასტურა მოსკოვისა
და სრულიად რუსეთის პატრიარქმა ტიხონმა) გამოაცხადეს უკრაინის ავტონომიური მართლმა-
დიდებლური ეკლესიის შექმნა. 1941 წლის 25 ნოემბერს პოჩაევის ლავრის ეპისკოპოსთა ახალმა
საბჭომ უკრაინის ეგზარქოსად აირჩია მიტროპოლიტი ალექსი (ჰრომადსკი).

ამგვარად, XX ს-ის 40-იანი წლებისთვის რუსეთის ეკლესიამ ასე თუ ისე, შეძლო პოჩაევის ლავ-
რის შენარჩუნება. თუმცა, მისი გავლენა მონასტერზე არ იყო ძლიერი და კვლავ შეიცავდა საფრ-
თხეებს. ბოლშევიკური ხელისუფლების მმართველობის პირობებში, როდესაც უკრაინელი ავტო-
კეფალისტები ნაციონალიზმსა და ანტისაბჭოთა ქმედებებში იყვნენ ბრალდებულნი, ცხადია ხე-
ლისუფლებისთვის პოჩაევის ლავრაც ინტერესის საგანს წარმოადგენდა, თუმცა, მონასტრისთვის
ყველაზე მძიმე 60-იანი წლები და ხრუშჩოვის მმართველობა აღმოჩნდა. ხელისუფლებამ დაიწყო
პირდაპირი ზეწოლა ლავრასთან დაკავშირებულ ყველა ადამიანზე: ბერებზე, ახალბედებზე, მომ-
ლოცველებზე. პოლიცია იყენებდა სასტიკ მეთოდებს ბერების მიმართ (მიუხედავად მათი წოდებისა
და ასაკისა), შეიქმნა სამედიცინო კომისიები – ფიზიკურად და გონებრივად ჯანმრთელი ბერები
ხშირად იძულებით გადაჰყავდათ ფსიქიატრიულ საავადმყოფოებში; სამხედრო სამსახურისთვის
შეუსაბამო ბერები შეიძლება დალით შეეყვანათ შეიარაღებულ ძალებში, ფიზიკური ანგარიშს-
წორება, სასამართლო პროცესი, დაპატიმრება, ციხეებსა და ბანაკებში გაგზავნა ჩვეულებრივ მო-
ვლენად იქცა. რეპრესიები გავრცელდა ლავრის მრევლსა და მომლოცველებზეც, წმინდა კარიბჭის
(ახლანდელი სასულიერო სემინარია) აღმართის მახლობლად შენობაში „ათეიზმის მუზეუმი“ მოე-
წყო. მომლოცველთა სასტუმრო კი ფსიქიატრიულ საავადმყოფოდ გადაკეთდა (Подзянко, 2015).

მონასტრის შევიწროება გაგრძელდა ჩვენს საკვლევ პერიოდშიც. ჩვენთვის განსაკუთრებით
საინტერესოა გერმანელი ისტორიკოსის – გერდ შტრიკერის ნაშრომი, „რუსეთის მართლმადიდე-

ბელი ეკლესია საბჭოთა პერიოდში (1917-1991)“ რომელიც წარმოადგენს საბჭოთა სახელმწიფოსა და ეკლესიას შორის ურთიერთობების ისტორიის ამსახველი დოკუმენტების კრებულს. ავტორს ნაშრომში მოჰყავს მიუნხენში არსებული „სამიზდატის“ არქივში დაცული 1984 წლის მაისით დათარიღებული დოკუმენტი – მოხსენება ადგილობრივი ხელისუფლების მიერ ტერნოპოლის რეგიონის პოჩაევის ლავრაში ბერებისა და მომლოცველების მიმართ განხორციელებული რეპრესიების შესახებ. დოკუმენტი თვითმხილველის პირით აღწერს მონასტრის მდგომარეობას 1984 წლისათვის: „ადგილობრივი მოსახლეობის ისტორიებიდან შევიტყვეთ, რომ 1983 წლის ბოლოდან ლავრა ზენოლას განიცდიდა ხელისუფლებისგან. ეს შემოტევა გამოიხატება არა მარტო ბერებთან, არამედ მომლოცველებთან მიმართებაშიც, რაშიც ჩვენ თვითონაც მალე დავრწმუნდით. 1984 წლის 20 მაისს, წმინდა ნიკოლოზის დღესასწაულზე, საღამოს ღვთისმსახურების დროს სამოქალაქო ფორმაში გამოწყობილი პოლიციის თანამშრომლები შევიდნენ მონასტრის ღვთისმშობლის მიძინების ტაძარში და დაიწყეს მომლოცველთა საბუთების შემოწმება. ზოგიერთი პოლიციელი ნასვამი იყო. განსაკუთრებით აქტიურობდა ლეიტენანტი ივან სტეპანოვიჩ მოროზოვსკი, რომელიც 1983 წლის ბოლოს დაინიშნა პოჩაევსკის შინაგან საქმეთა დეპარტამენტის პასპორტის განყოფილების უფროსად. ის არამარტო ახალგაზრდებს, არამედ მოხუც ქალებსაც სთხოვდა საბუთებს და სამების საკათედრო ტაძარში ღვთისმსახურების დასასრულს ხალხს ნიხლებით აძევებდნენ ეკლესიიდან.“ დოკუმენტის ავტორი ასახელებს აგრეთვე, მომლოცველთა დაკავებისა და ფსიქიატრიულ საავადმყოფოში გაგზავნის ფაქტებსაც (Штриккер, 1995:278).

როგორც ვხედავთ, მმართველი ძალის ხელწერა წინამორბედებთან შედარებით, დიდად არ შეცვლილა. შეიცვალა მხოლოდ რეპრესიების ხარისხი, მოცემული პერიოდისათვის არსებული ზოგადი და რელიგიური ვითარების გათვალისწინებით. ვფიქრობთ, საბჭოთა ხელისუფლების მხრიდან პოჩაევის მონასტრისადმი განსაკუთრებულ კონტროლსა და ხისტ დამოკიდებულებას კიდევ ერთი მიზეზი განაპირობებდა. კერძოდ, კათოლიკური ეკლესიისა და უშუალოდ მისი პოლონელი პაპის იოანე პავლე II-ის აქტიური მცდელობა აღმოსავლეთის სლავებში კათოლიციზმის აღორძინებისათვის, რამაც სერიოზული გავლენა იქონია სსრკ-ს ხელისუფლების რელიგიურ პოლიტიკაზე.

კ. ჩერნენკოს მმართველობის პერიოდში რელიგიისადმი ხისტმა და რეპრესიულმა პოლიტიკამ შესაბამისი შედეგი გამოიღო. ამ კუთხით ჩვენთვის საინტერესოა სსრკ მინისტრთა საბჭოსთან არსებული რელიგიის საქმეთა საბჭოს თავმჯდომარის კ.მ. ხარჩევის საინფორმაციო ცნობა სკკპ ცენტრალურ კომიტეტს, რომელიც 1985 წლის 28 თებერვლით თარიღდება და ეხება ქვეყანაში რელიგიური მდგომარეობისა და კულტების შესახებ კანონმდებლობის შესაბამისობის საკითხებს (1980-1984 წწ.). დოკუმენტი წარმოადგენს ერთგვარ ანგარიშს სკკპ ცენტრალური კომიტეტის სახელზე და აღწერს 1980-1984 წლებში სსრკ-ში არსებულ რთულ ვითარებას რელიგიის სფეროში. კ.მ. ხარჩევი წერს: „რიგ ადგილებში მორწმუნეებს არ აქვთ შესაძლებლობა, მშვიდად დააკმაყოფილონ თავიანთი რელიგიური მოთხოვნილებები. მათ კანონის შესაბამისად არ ეძლევათ უფლება, ჰქონდეთ ამისათვის საჭირო პირობები და ეკრძალებათ თავიანთი საზოგადოებების რეგისტრაცია და სალოცავი შენობების შეძენა. ათასობით დასახლებაში სხვადასხვა კონფესიის მორწმუნეთა ჯგუფები წირვას არაღვთისმშობლისა და ატარებენ. ბევრი მათგანი წლების განმავლობაში ითხოვს ორგანიზაციების რეგისტრაციას, მაგრამ მათი მოთხოვნები, როგორც წესი, უსაფუძვლოდ უარყოფილია (მოლდავეთის, ტაჯიკეთის, თურქმენეთის, უზბეკეთის, საქართველოს, აზერბაიჯანის სსრ, უკრაინის სსრ-ისა და რსფსრ-ის მთელი რიგი რეგიონები). ლეგიტიმურად მოქმედ რელიგიურ საზოგადოებებს ხშირად ეკრძალებათ ღვთისმსახურების სახლების შეკეთება, ელექტრო განათების გამოყენება ან მღვდლის მონვევა. არის რელიგიური ნიშნით სამსახურიდან გათავისუფლების ან საგანმანათლებლო დაწესებულებიდან გარიცხვის, მორწმუნეებისთვის კარგი მუშაობისთვის წახალისების ჩამორთმევისა და სხვა უფლებების შელახვის შემთხვევები. ზოგიერთი თანამდებობის პირი არ აკეთებს სათანადო დასკვნებს წარსულის გაკვეთილებიდან, როდესაც ადგილი ჰქონდა კანონის უხეშ დარღვევას ეკლესიასთან და მორწმუნეებთან მიმართებაში, რომლის უარყოფითი შედეგებიც დიდი ხნის განმავლობაში იგრძნობა“ (Харчев, 2010:167). დოკუმენტის ავტორი ასახელებს კონკრეტულ ადგილებს (ლიტვის, მოლდავეთის, ბელარუსის და სხვ. ტერიტორიებზე) და შემთხვევებს, სადაც მორწმუნეებს არ ეძლეოდათ ჩამორთმეული ეკლესიების (მათ შორის, დამ-

წვარი) დაბრუნების შესაძლებლობა და აღნიშნავს, რომ საბჭო (იგულისხმება რელიგიის საქმეთა საბჭო – ე.ბ.) არაერთხელ მიიღო ზომები ადგილობრივი მოხელეების მიერ ჩადენილი ქმედებების აღსაკვეთად, მაგრამ ადგილობრივი ხელისუფლება უგულებელყოფს საბჭოს რეკომენდაციებსა და გადანაცვლებებს (Харчев, 2010:170). კ.მ. ხარჩევი მის მიერ აღწერილ ვითარებაში სერიოზულ საფრთხეებს ხედავს და ცდილობს, ცენტრალური კომიტეტის ყურადღება გაამახვილოს შემდეგზე: „ეკლესიების, მონასტრებისა და სამლოცველო სახლების დაუსაბუთებელმა დახურვამ, მორწმუნეთა უფლებების დარღვევამ გააძლიერა ექსტრემისტული ელემენტების საქმიანობა რელიგიურ გაერთიანებებში, განსაკუთრებით, სექტანტობასა და კათოლიციზმში. ბაპტიზმის ყველაზე რეაქციულმა ელემენტებმა შექმნეს მიწისქვეშა რელიგიური ცენტრი – ე.წ. ევანგელურ ქრისტიან ბაპტიტთა ეკლესიათა საბჭო, რომელსაც მხარი დაუჭირა 550-ზე მეტმა სხვადასხვა ასოციაციამ, რომლებიც 25 ათასზე მეტ მორწმუნეს ითვლიდა“. ასევე, მოხდა ისეთი არასასურველი მოვლენა, როგორიცაა მართლმადიდებელი მორწმუნეების (ყველაზე მშვიდობიანი რელიგიის წარმომადგენლები) სექტანტობის პოზიციებზე გადასვლა (ბელარუსი, უკრაინა, რუსურ)“ (Харчев, 2010: 168). ყველაზე დიდ საფრთხეს კი ხარჩევი ხედავს იმაში, რომ არსებული ვითარების შესახებ კარგად იყვნენ ინფორმირებული სსრკ-ის საგარეო ოპონენტები. „ეს ყველაფერი იდეოლოგიური მტრის ხელშია, რომელიც მთელი ძალით ცდილობს გააძლიეროს რელიგიური ცხოვრება, აღადგინოს რელიგიურ-ნაციონალისტური განწყობები ჩვენი ქვეყნის ცალკეულ რეგიონებში და გაართულოს ეკლესია-სახელმწიფოს შორის დამყარებული ნორმალური ურთიერთობა. ბოლო დროს მტერი საბჭოთა კავშირის წინააღმდეგ რადიოპროპაგანდაში განსაკუთრებით უსვამს ხაზს სიყალბეს იმის შესახებ, რომ სსრკ-ში მორწმუნეთა უფლებები და სსრკ-ს კონსტიტუციით გათვალისწინებული სინდისის თავისუფლების გარანტიები ირღვევა“ (Харчев, 2010:170).

ფაქტია, რელიგიის საქმეთა საბჭოს წარმომადგენლებსა და მის თავმჯდომარეს კარგად ჰქონდათ გაცნობიერებული რელიგიასთან ურთიერთობის სფეროში არსებული სიმწვავე, მისი გამომწვევი მიზეზები და მოსალოდნელი შედეგები და მაქსიმალურად ცდილობდა ცენტრალური ხელისუფლების ყურადღების მიპყრობას საჭირო ღონისძიებებზე. შექმნილი მდგომარეობის მთავარ მიზეზად ხარჩევი ადგილობრივი ხელისუფლების შეცდომებს ასახელებს და ცენტრალურ კომიტეტს შეახსენებს კ. ჩერნენკოს მითითებებს იმის შესახებ, რომ ძალადობრივი ზომები მორწმუნეების მიმართ საზიანოა და „ათეიზმის გავრცელება შესაძლებელია არა რელიგიის აკრძალვის შედეგად, არამედ მორწმუნეების თანმიმდევრული დარწმუნებითა და აქტიურ საზოგადოებრივ ცხოვრებაში ჩართვით“ (Харчев, 2010:170). შექმნილი ვითარებიდან გამოსავალს კი, რელიგიის საქმეთა საბჭოს თავმჯდომარე ყველა პარტიული და საბჭოთა ორგანოების ლიდერების მხრიდან რელიგიისა და ეკლესიის საკითხებში პოლიტიკურად კორექტულ მიდგომაზე ორიენტირებაში ხედავს (Харчев, 2010: 170).

მოყვანილი დოკუმენტიდან იქმნება შთაბეჭდილება, თითქოს რელიგიის სფეროში არსებული მწვავე ვითარება ადგილობრივ ხელისუფლებათა თვითნებური ქმედებებით არის განპირობებული და ცენტრალურ ხელისუფლებას უჭირს პროცესების მართვა საკავშირო რესპუბლიკებში. გამოირიცხული არ არის, რომ ცალკეული ინციდენტების შემთხვევაში ცენტრს, სხვადასხვა მიზეზით, ხელიდან **გაქცეოდა** მართვის სადავეები, თუმცა, ნაკლებ წარმოსადგენია, რომ 1980-1984 წლებში და განსაკუთრებით, 1982-1984 წლებში, როცა სსრკ-ს კგბ-ს ლიდერი ი. ანდროპოვი მართავდა, ცენტრი არ ყოფილიყო საქმის კურსში რესპუბლიკებში არსებულ მდგომარეობასთან დაკავშირებით და დაეშვა რომელიმე ადგილობრივი ხელისუფლების მიერ სახელმწიფო პოლიტიკის წინააღმდეგ მოქმედება, ან მსგავსი პრეცედენტის შემთხვევაში, არ მოეხდინა შესაბამისი რეაგირება. ვფიქრობთ, ადგილობრივი მმართველები ზუსტად ცენტრალური ხელისუფლების დირექტივებს ასრულებდნენ, ხოლო ზემოთ მოყვანილ დოკუმენტში მათი „განტეხების ვაცად“ წარმოჩენა ხარჩევის მხრიდან უბრალოდ ტაქტიკაა, დიპლომატიური გზით დაანახვოს ცენტრალურ კომიტეტს რელიგიური პოლიტიკის ხარვეზები და მისი გამოსწორებისთვის საჭირო მიდგომები.

დასკვნა: ყოველივე ზემოთქმულიდან გამომდინარე, შეგვიძლია, თავისუფლად ვთქვათ, რომ საბჭოთა ხელისუფლების რელიგიური პოლიტიკა, კონსტანტინე ჩერნენკოს მმართველობის პერი-

ოდში, აგრძელებს ლ. ბრეჟნევისა და ი. ანდროპოვის პოლიტიკის ხაზს, თუმცა, გაცილებით მეტი სიხისტით, რამაც შედეგად ეკლესია-სახელმწიფოს შორის ურთიერთობები კვლავ ჩიხში შეიყვანა. მოხმობილი წყაროებიდან ჩანს, რომ პარტია არ აპირებდა ანტირელიგიურ პოლიტიკაზე უარის თქმას. გარკვეულ პერიოდში სცადა გონივრული სტრატეგიების შემუშავება, მაგრამ ტოტალიტარულმა პრინციპებმა მაინც გადაწონა კომპრომისი. საბოლოო ჯამში, 80-იანი წლების პირველ ნახევარში საბჭოთა კავშირში რელიგიის მდგომარეობა დაუახლოვდა 60-იან წლებში არსებულ მდგომარეობას, იმ განსხვავებით, რომ ახლა რელიგიური თემები და ორგანიზაციები გაცილებით უფრო აქტიურ წინააღმდეგობას უწევდნენ მმართველ ძალებს და მხარდამჭერიც უფრო მეტი ჰყავდათ ქვეყნის ფარგლებს გარეთ. დაპირისპირების ესკალაცია და სისტემის კოლაფსი ალბათ გარდაუვალი იქნებოდა, რომ არა 1985 წლის მარტში გენერალური მდივნის გარდაცვალება და საკადრო ცვლილებები.

1985 წლიდან სკკპ-ს ცენტრალურ კომიტეტს მიხეილ გორბაჩოვი ჩაუდგა სათავეში, რომლის მმართველობითაც დაიწყო ახალი ეტაპი საბჭოთა კავშირის ისტორიაში.

გამოყენებული წყაროები და ლიტერატურა:

კომუნისტური..., (1984). „კომუნისტური აღმშენებლობისა და მშვიდობის გზით“, გაზეთი „კომუნისტი“, 1984, 15 თებერვალი, N40, გვ. 4, თბილისი

ჩერნენკო., (1984). ამხანაგ კ. უ ჩერნენკოს სიტყვა სკკპ ცენტრალური კომიტეტის 1984 წლის 14 თებერვლის პლენუმზე, გაზეთი „კომუნისტი“, 1984, 14 თებერვალი, N39, გვ. 2, თბილისი

Горшкова А. И., (2001). *Государство и русская православная церковь в 1940--1990-х гг. (По материалам «Журнала Московской патриархии»)*, А.И. Горшкова // Документ. Архив. История. Современность : сб. науч. тр. – Вып. 1. – Екатеринбург, 2001. – С. 32 – 51.

Московский Данилов монастырь, *История монастыря*

<https://msdm.ru/istoriya-monastyrya>

Родзянко еп. Василий (2015). епископ Василий, Моя судьба (воспоминания), сост. Д.В. Гливинского. – М. : Изд. Сретенского ставропигиального мужского монастыря, 2015. – 416 с.

<https://azbyka.ru/otechnik/Vasilij-Rodzyanko/moja-sudba-vozpominanija/№sel=1156:9,1156:9>

Харчев., (1985). 1985 г., 28 февраля. – Информационная записка председателя Совета по делам религий при СМ СССР К.М. Харчева в ЦК КПСС. – Религиозная обстановка в стране и вопросы соблюдения законодательства о культах (1980–1984 гг.) (извлечение), К. Харчев, ГАРФ. Ф. Р-6991. Оп. 5. Д. 3263. Л. 52–58; *История государственно-конфессиональных отношений в России (X – начало XXI века) : хрестоматия в 2 ч. / сост. Ю.П. Зуев; под общ. ред. Ю.П. Зуева, В.В. Шмидта. Часть II: XX – начало XXI века.* – М.: Изд-во РАГС; ИД «Медиа-Пром», 2010. – 288 с.

<file:///C:/Users/user/Desktop/Eto/1—1.pdf>

Хоинацкий А.О., (1897). Крижановский Г.Я., Почаевская Успенская лавра. Историческое-описание, Почаев,

<https://msdm.ru/istoriya-monastyrya>

Чистый М. Б. (2024). К 40-летию избрания К.У. Черненко Генеральным Секретарем ЦК КПСС, <https://kprf.ru/history/party/227358.html>

Штриккер Г., (1995). Русская Православная Церковь в советское время (1917-1991). Материалы и документы по истории отношений между государством и Церковью, 400 с. 245. М.: «Пропилеи»,

<http://www.krotov.info/acts/20/1920/shtric-00.htm>